

OBSAH

ÚVOD	Prázdné je krásné: Tři dekády vymazávání a znovuvytváření světa 9
ČÁST PRVNÍ	DVOJÍ DOKTOR ŠOK: VÝZKUM A VÝVOJ
KAPITOLA PRVNÍ	Pokusná mučírna: Ewen Cameron, CIA a zuřivá snaha vymazat a přetvořit lidskou mysl 29
KAPITOLA DRUHÁ	Jiný doktor Šok: Milton Friedman a hledání pokusné laboratoře <i>laissez faire</i> 53
ČÁST DRUHÁ	PRVNÍ ZATĚŽKÁVACÍ ZKOUŠKA: PORODNÍ STAHY
KAPITOLA TŘETÍ	Stadia šoku: Krvavý zrod kontrarevoluce 79
KAPITOLA ČTVRTÁ	Příprava čistého listu: Teror koná svoje dílo 101
KAPITOLA PÁTÁ	„Nic společného“: Jak byla ideologie očištěna od svých zločinů 118
ČÁST TŘETÍ	JAK PŘEŽÍT DEMOKRACII: BOMBARDOVÁNÍ ZÁKONY
KAPITOLA ŠESTÁ	Spásná válka: Thatcherismus a jeho užiteční nepřátelé 133
KAPITOLA SEDMÁ	Nový doktor Šok: Diktaturu nahrazuje ekonomické válčení 144
KAPITOLA OSMÁ	Krise funguje: Balíčkování šokové terapie 156
ČÁST ČTVRTÁ	ZTRACENO V PŘECHODU: KDYŽ JSME PLAKALI, KDYŽ JSME SE TŘÁSLI, KDYŽ JSME TANČILI
KAPITOLA DEVÁTÁ	Zamezit dějinám: Krize v Polsku, masakr v Číně 171

KAPITOLA DESÁTÁ	Demokracie zrozená v okovech: Omezená svoboda Jižní Afriky 193
KAPITOLA JEDENÁCTÁ	Pálení mladé demokracie: Rusko volí „pinochetovskou variantu“ 215
KAPITOLA DVANÁCTÁ	Poznávací znamení kapitalismu: Rusko a nová éra neurvalého trhu 242
KAPITOLA TŘINÁCTÁ	Nechte to shořet: Drancování Asie a „pád druhé berlínské zdi“ 259
ČÁST PÁTÁ	
KAPITOLA ČTRNÁCTÁ	Šoková terapie v USA: Bublina národní bezpečnosti 279
KAPITOLA PATNÁCTÁ	Korporační stát: Odstraňování létacích dveří, stavění slavobrány 304
ČÁST ŠESTÁ	
KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ	Vymazávání Iráku: Hledá se „vzor“ pro Blízký východ 323
KAPITOLA SEDMNÁCTÁ	Ideologický zpětný ráz: Velice kapitalistická katastrofa 339
KAPITOLA OSMNÁCTÁ	Uzavřený kruh: Od nepopsaného ke spálené zemi 359
ČÁST SEDMÁ	
KAPITOLA DEVATENÁCTÁ	POHYBLIVÁ ZELENÁ ZÓNA: NÁRAZNÍKOVÁ PÁSMA A OCHRANNÉ ZDI Vyklizení pláže: „Druhá tsunami“ 381
KAPITOLA DVACÁTÁ	Kalamitní apartheid: Svět Zelených zón a červených zón 402
KAPITOLA DVACÁTÁ PRVNÍ	Když zmizí motivace pro mír: Izrael jako varování 419
ZÁVĚR	Šok pomíjí: Rozvoj lidové rekonstrukce 439 <i>Poznámky</i> 463 <i>Poděkování</i> 519 <i>Rejstřík</i> 527

PRÁZDNÉ JE KRÁSNÉ TŘI DEKÁDY VYMAZÁVÁNÍ A ZNOVUVYTVÁŘENÍ SVĚTA

Země však byla před Bohem zkažená a plná násilí. Bůh pohleděl na zemi: byla zcela zkažená, protože všechno tvorstvo pokazilo na zemi svou cestu. I řekl Bůh Noemu: „Rozhodl jsem se skoncovat se vším tvorstvem, neboť země je plná lidského násilí. Zahladím je i se zemí.“

Genesis, 6:11–13

Jako „šok a bázeň“ označujeme bojové postupy, které mají za následek strach, nebezpečí a zkázu nepochopitelné pro lidi jako celek, pro konkrétní prvky/ sektory ohrožené společnosti nebo její vedení. Příroda v podobě tornád, hurikánů, zemětřesení, záplav, nekontrolovaných požárů, hladomoru a nemocí může také vyvolávat „šok a bázeň“.

*Shock and Awe: Achieving Rapid Dominance
(Šok a bázeň: rychlé dosažení převahy),
americká vojenská strategie pro válku v Iráku¹*

S Jamarem Perrym jsem se seznámila v září 2005 ve velkém útulku Červeného kříže v Baton Rouge v Louisianě. Mladí usměvaví scientologové tam rozdávali obědy a on stál ve frontě. Právě mě nachtali, jak se bavím s evakuovanými lidmi na vlastní pěst, a tak jsem se snažila vmísit se do davu – bílá Kanadanka mezi jižanskými Afroameričany. Vmáčkla jsem se do fronty na jídlo hned za pana Perryho a poprosila jsem ho, aby si se mnou povídal, jako bychom byli staří přátelé, a on mi velice laskavě vyšel vstříc.

Narodil se a vyrůstal v New Orleans a ze zaplaveného města ho evakovali před týdnem. Vypadal na sedmnáct, ale řekl mi, že je mu dvacet tři. S rodinou čekali na evakuační autobusy celou věčnost, a když nedorazily, vydali se z města pěšky za úmorného vedra. Nakonec skončili tady, na přelidněném výstavišti, kde se obvykle

konaly farmaceutické veletrhy a „Metropolitní masakr: To nejlepší ze zápasů v kleci“. Teď se zde tísnilo dva tisíce lůžek a směsice podrážděných, vyčerpaných lidí; dohlíželi na ně popudliví vojáci Národní gardy, kteří se právě vrátili z Iráku.

Toho dne byla v útulku na pořadu dne zpráva o tom, že Richard Baker, významný republikánský kongresman původem z New Orleans, řekl skupině lobbišťů: „Konečně jsme docílili vyčištění neworleanských obecních bytů. Sami jsme toho nebyli schopni, a tak to za nás udělal Bůh.“² Joseph Canizaro, jeden z největších neworleanských stavebních podnikatelů, vyjádřil velice podobný názor: „Myslím, že můžeme začít znovu na nepopsaný list. A díky tomu se nám otevírá celá řada velkých příležitostí.“³ Vládní budovy státu Louisiana v Baton Rouge se celý týden hemžily korporáčními lobbisty, kteří pomáhali chopit se oněch velkých příležitostí: nižších daní, menšího množství regulací, levnější pracovní síly a „menšího, bezpečnějšího města“ – což v praxi znamenalo plán opustit projekt obecních bytů a nahradit je družstevními domy. Když člověk poslouchal všechny ty řeči o „nových začátcích“ a „nepopsaných listech“, málem se mu podařilo zapomenout na toxické výpary ze sutin, uniklé chemikálie a lidské ostatky jen o několik kilometrů dál po dálnici.

Jamar v útulku však nedokázal myslet na nic jiného. „Vážně to nevnímám jako vyčištění města. Vidím jen to, že ve městě zahynula spousta lidí. Lidí, kteří neměli umřít.“ Mluvil tiše, ale starší muž, který stál ve frontě před námi zaslechl, o čem se bavíme, a otočil se na nás. „Nechápu, co to s těmi lidmi v Baton Rouge je. Tohle není žádná příležitost. Tohle je setsakramentská tragédie. Copak jsou slepí?“

„Ne, nejsou slepí,“ vložila se do toho matka se dvěma dětmi. „Jsou to lumpové. Vidí až moc dobře.“

Jedním z těch, kteří spatřovali v zatopeném New Orleans příležitost, byl Milton Friedman, hlavní guru hnutí neomezovaného kapitalismu a autor příručky současné, hypermobilní globální ekonomie. „Strýček Miltie“, jak mu říkali jeho následovníci, triadevadesátiletý a s podlomeným zdravím, našel sílu napsat článek pro *Wall Street Journal* tři měsíce poté, co se prolomily ochranné hráze. „Většina neworleanských škol je v troskách,“ psal, „a stejně tak domovy dětí, které do nich chodily. Děti jsou nyní roztroušeny po celé zemi. Je to tragédie. Ale je to také příležitost uskutečnit radikální reformu vzdělávacího systému.“⁴

Friedmanův radikální návrh spočíval v tom, že místo aby vláda utratila část z miliard dolarů vyhrazených na obnovu za přebudovávání a zdokonalování již existujících neworleanských státních škol, měla by rodinám věnovat poukázky na vzdělávání v soukromých institucích – z nichž mnohé slušně vydělávají –,

kteří by podporoval stát. Podle Friedmana bylo klíčové, aby tato zásadní změna nebyla pouze provizorním opatřením, nýbrž „trvalou reformou“.⁵

Friedmanova návrhu se chytla síť pravicových mozkových trustů a vrhla se na město zničené bouří. Administrativa George W. Bushe svoje plány podpořila desítkami milionů dolarů určenými na přeměnu neworleanských škol v „charterové školy“, veřejně financované instituce řízené soukromými subjekty podle jejich vlastních pravidel. Charterové školy značně polarizují americkou společnost, zejména právě v New Orleans, kde jsou mnoha afroamerickými rodiči vnímány jako sabotování výdobytků hnutí za lidská práva, které slibovaly všem dětem stejný standard vzdělání. Miltonu Friedmanovi však myšlenka vzdělávacího systému řízeného státem zaváněla socialismem. Podle něj bylo funkcí státu „chránit naši svobodu jak před vnějším nepřítelem, tak před našimi spoluobčany; udržovat zákon a pořádek; vynucovat plnění soukromých smluv a podporovat konkurenční trh“.⁶ Jinými slovy, starat se o to, abychom měli dostatek policistů a vojáků – cokoliv nad tento rámec, včetně poskytování bezplatného vzdělání, vnímal jako neoprávněné zasahování do chodu trhu.

V ostrém kontrastu se šnečím tempem, jakým byly opravovány ochranné hráze a obnovena elektrická síť, se dražba neworleanského školského systému odehrála s vojenskou rychlostí a důsledností. Během devatenácti měsíců, kdy byla většina chudých obyvatel města stále ještě v exilu, byly neworleanské státní školy téměř kompletně nahrazeny soukromými charterovými školami. Před hurikánem Katrina spravovala městská rada 123 státních škol; nyní to byly pouze čtyři. Před bouří bylo ve městě sedm charterových škol, po bouři 31.⁷ Neworleanští učitelé byli sdruženi ve velice silné odborové organizaci; smlouva s odbory však byla zrušena a všech 4700 členů přišlo o práci.⁸ Některým mladším učitelům nabídky místo charterové školy, ovšem se sníženým platem, většina však zůstala bez práce.

New Orleans se podle deníku *New York Times* stalo „přední národní laboratoří pro široce rozšířený trend charterových škol“ a Americký podnikatelský institut, friedmanovský mozkový trust, se rozplýval nadšením, „že Katrina za den dokázala to ... co louisianští školští reformátoři nedokázali ani po letech snažení“.⁹ A učitelé ze státních škol, kteří sledovali, jak peníze určené obětem povodní financují likvidaci veřejného systému a jeho nahrazení systémem soukromým, Friedmanovu plánu říkali „uchvácení cizí půdy v oblasti vzdělávání“.¹⁰

Já osobně takovému organizovanému plenění veřejné sféry, které následuje v těsném v závěsu za katastrofickými událostmi, spojenému s nahlížením na katastrofy jako na vzrušující tržní příležitosti, říkám „katastrofický kapitalismus“.